

**Abdulla Qodiriy nomidagi JDPI O'zbek tili va adabiyoti
fakulteti o'zbek adabiyoti va uni o'qitish uslubiyati
kafedrasida tayyorlangan**

**404-guruh talabasi Qayumova
Durdonaning o'zbek adabiyoti fanidan
“Qissasi Rabg`uziy “- o'zbek nasrining ilk namunasi
sifatida mavzusida bajargan**

Kurs ishi

Kurs ishi ilmiy rahbari:

Mamadaliyeva Zuhra

Jizzax 2014

Mavzu: "Qissasi Rabg'uziy" (Qissasul-anbiyo) o'zbek badiiy nasrining ilk namunasi sifatida.

REJA:

I. Kirish

II. Asosiy qism

- 1) Nosiruddin Rabg'uziy- qissa va hikoyatlar ustasi
- 2) "Qissasi Rabg'uziy" asari va uning g'oyaviy badiiy talqini
- 3) Payg'ambarlar tasvirini berishda adibning tasavvur kuchi va mahorati
- 4) Rabg'uziy qissa va hikoyalarida axloqiy ta'limiy qarashlar

III .Xulosa

IV. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

Asar o'zbek nasrining ilk namunasi

KIRISH

Mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq haqqoniy tariximizni qayta tiklashga, ma'naviyatimizni yuksaltirishga , milliy san'atimizga ,adabiyotimizga alohida urg'u berildi. Prezidentimiz I.A.Karimovning¹ "Jahon madaniyati yutuqlariga ulkan hissa qo'shgan buyuk ajdodlarimizning madaniy va ma'naviy merosi teranligi va chuqurligi anglab olinganligi, har bir avlodning o'z o'tmishiga oliyjanob milliy va diniy an'analarga hurmat bilan qarash ,ularni asrab avaylash ruhida tarbiyalanayotganligi ayni chog'da hozirgi zamon jahon sivilizatsiyasi ma'naviy qadriyatlarini o'zlashtirish va ularga oshno bo'lish zarurligi ravshan anglab etilganligi-mana shularning hammasi hayotbaxsh bir zamindirki bizning yangilanish va xalqimizning milliy o'zligini anglashini oshirish, aholining milliy ma'naviy yetukligi va faolligini kuchaytirish borasidagi siyosatimiz mana shu zaminga tayanadi" degan fikrlari ma'naviyatimizning mustahkam poydevori sanalgan mumtoz adabiy merosimizni chuqur tadqiq etish va unga yangicha yondashishni talab etmoqda.

Bizning ushbu ishimiz XIII-XIVasrlar adabiyotinig eng yirik vakili bo'lgan mumtoz adabiyotimiz tarixida alohida e'tirof etiladigan adibimiz Nosiruddin Rabg'uziy va uning bebaho asari "Qissasi Rabg'uziy" (Qissasul-anbiyo) asari haqida bo'lib , uning asaridagi badiiy xususiyatlar talqini , Rabg'uziy qissalari mavzu doirasi , kompozitsiyasi haqida baholu qudrat ma'lumotlar berishga harakat qilganmiz.

Asar badiiy nasrining ilk namunasi sifatida katta ahamiyatga ega. Chunki asarda badiiy adabiyotimizdagi ko'plab elementlar ilk marotaba Rabg'uziyning yozuvchilik mahoratida nomoyon bo'lgan

1I.A.Karimov "Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat qilsin" "Tafakkur" jurnali

NOSIRUDDIN RABG`UZIY QISSA VA HIKOYATLAR USTASI

Rabg`uziy o`zbek mumtoz adabiyoti tarixida alohida mavqe qozongan adibdir. U Xorazmning Raboti O`g`uz degan joyida tug`ilgan. Rabg`uziy “Qissasi Rabg`uziy” asarining muqaddimasida otasi Burhoniddinning O`g`uz Rabotining qozisi bo`lganligini aytib o`tadi. Asar Nosiruddin To`qbo`g`aning topshirig`i asosida yozilgan.<sup>1</sup> Muallif uni “...yigitlar arig`i (poki) ulug` otlig`, qutlug` zotlig`, ezgu xulqlig`, islom yorug`lig`, mo`g`ul sonlig, ` musulmon dinlig`, odamiylar ishonchi, mo`minlar quvonchi, himmati adiz (yuksak) aqli tengiz” deb ta`riflaydi. Nosiruddin To`qqbo`g`abekka bag`ishlangan sheriy madhiyada uning “arslon mengizlik surasi” “ko`rklik sifatlig` surasi” “tuz so`zlayur so`zni uqa” singari sifatlari keltirilgan. Rabg`uziyning ushbu asardan boshqa ijodiy merosi haqida ma`lumotlar mavjud emas. “Qissasi Rabg`uziy” asari turkiy xalqlar orasida tarqalgan. U payg`ambarlar haqidagi qissalardan iboratdir. Bu asar o`zbek nasrining eng qadimiy namunalaridan biridir. Unda XIII asr oxiri XIV asr boshlaridagi o`zbek adabiyotining bir qator o`ziga xos xususiyatlari juda yorqin nomoyon bo`lgan. Payg`ambarlar haqidagi Rabg`uziyning olam va odam haqidagi qarashlarini badiiy jihatdan ifodalash uchun vosita bo`lgan. Ularda adib olamning yaratilishi, tabiat va jamiyat hodisalari insoniy munosabatlar borasida fikr yuritadi. Qissalar asosini tarixiy voqealar tashkil qiladi. Ular o`z ildizlari bilan “Qur`on” va “hadis”larga tarixiy ma`nbalarga, xalq og`zaki ijodiga borib taqaladi. Ammo bularning hammasi birinchi

¹ Boqijon To`xliyev “Adabiyot”(Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darslik) Toshkent “O`qituvchi”

navbatda, Rabg`uzuy badiiy tafakkur mevalaridir. Mavzu doirasiga ko`ra asar qissalari juda rang barang, hilma xil va yorqin tasvirlarga ega. Olamdagi butun mavjudot egasi bo`lgan Ollohn ulug`lash payg`ambarlar hayotiga doir lavhalarni eslash , Vatan, vatanparvarlik ,erk va adolat, ota-ona farzand minosabatlari, sevgi-sadoqat , do`stlik va hamjihatlik urush va tinchlik kabi mavzular shular jumlasidandir.

Bular asardagi 72 bob qissalarda o`z ifodasuni topgan. Bu qissalarning hajmi turlicha. Masalan “Qissasi Yusuf” salkam yuz sahifadan iborat bo`lsa “Lut” haqidagi qissa bir necha sahifadan iborat. Qissalarning ko`pi hayot va qahramon haqidagi muayyan xabar bilan boshlanadi. So`ng she`riy madh, keyin asosiy voqealar bayoni keladi. Ba`zi qissalar ichida yana mustaqil hikoya , rivoyat va naqlari ham bor, Masalan Yusuf qissasida bir necha hikoya, latifa, bayt , g`azal va boshqa janr namunalari uchraydi , ammo ular asarda olg`a surilgan asosiy g`oyaviy-badiiy maqsad bilan yaxlitlikni tashkil etadi. Misol sifatida “Dovud haqida” gi qissa bilan tanishish mumkin. Qissa Dovudning ta`rifi bilan boshlanadi. So`ng she`riy tavsif beriladi. Undan keyin Dovud payg`ambar haqidagi umumiy tasavvurlar bayon etiladi. “Dovud Yalavoch (payg`ambar) bani Isroildan erdi. O`n qarindosh erdilar. Otalari Isho otlig` Dovud qomug`idan (barchasidan) kichik erdi. Tun-kun yig`layur erdi ibodat ichinda¹” Ko`rinib turganidek Rabg`uziy nasrda nihoyatda soda, lo`nda, tushunarli ta`sirchan ifodalarni topa olgan. Shuning uchun ham bu asar asrlar davomida qo`ldan tushmay o`qildi. Dovud bilan bog`liq hikoyalarda adib adolat va zulm, hunar egalari, ota-ona farzandlar munosabati singari muommolarga asosiy e`tiborni qaratgan. “Aytmişlar, Dovud yalavoch tunla o`zin belgusiz qilib raiyatlaridin so`rar erdikim, podshoh sizing birla netag muomala qilur ? Aytur erdilar: yavloq “juda odil turur” Bir kecha andog` so`zlayurda Mavlo Taollo bir farishtani izdi (jo`natdi) bir qurtqa (kampir) surati uza. Andin so`radi:

1 Nosiruddin Burhonuddin Rabg`uziy “Qissasi Rabg`uziy” (birinchi kitob) Toshkent “Yozuvchi” nashriyoti 1990y 51b

“Podshohingiz netag turur , o`ntasi (shunisi) bor ,kishilar molin yeyur” Dovud duo qildi: Iyo (egamey), menga bir harf hunar o`rgatgil. Aning birla qazg`achiligi (Nasibamni) yeyayin. Xalq mani so`zlamasunlar Mavlo taolo bir taqachilik san`atin anta o`gratuv berdi. Aymishlar Temur Dovud ilkinda mumtek yumshar erdi. Netakkim xamir o`zgalar ilkinda” Halollikka o`z mehnati bilan kun ko`rishga boshqalarga zulm qilmaslikka undash hikoyaning asosiy maqsadidir. O`zbek nasrida ilk marotaba diologlar, Rabg`uziy tomonidan keng qo`llangan Ana shu diologlar vositasida asosiy g`oyaviy maqsad yorqin va ta`sirchan ifodalangan. Rabg`uziy hikoyalarida insonparvarlik , yurtparvarlik insonni komillikka ko`tarish AHLOQIY poklik , ma`naviy barkamollik sari undash g`oyalari yetakchilik qiladi. Ular orasida til odobi qalb pokligi ham alohida o`rin tutadi. Bu jihatdan “Luqmon va uning xojasi” hikoyati ibratlidir. “Luqmong`a xojasi aydi:”Borg`il bir qo`y bo`gizlab etindin qayu yaxshiroq ersa menga kelturgil. Qo`yni bo`g`izladi, tili birla yurakni olib keldi. Xojasi so`radi-“bularni naluk (nima uchun ) kelturding?” Aydi: “qo`yda tildin , yurakdin yaxshiroq yo`qdur. Agar yovuzroq ersa tildin yurakdin yovuzroq yo`q.” Tilga e`tibor berish, har bir aytiladigan so`z mas`uliyatini ta`kidlash , hikoyadagi g`oyaviy niyatdir. Bu yerda donolik hozirjavoblik ulug`langan. Hikoyalarda xalq og`aki ijodining ta`siri ham yorqin seziladi. Xususan , latifa janriga xos belgilar hikoyaga ko`chib o`tgan. Suhbatning diolog asosida olib borilishi soddalik hozirjavoblik, donishmandlik topqirlik fazilatlarining ustuvorligi, ifodalarning qisqa aniq lo`ndaligi, og`zaki ijoddan ta`sirlanish natijasidir. Rabg`uziy hikoyalarining asosini ko`pincha real hayotiy voqea hodisalar tashkil etadi. Ularni ifodalash uchun mifologik, afsonaviy –hayoliy yoki hayotiy mantiq taqozo etadigan bayon uslubi tanlab olinadi. Masalan, insonlarning mast holda yurishini umuman o`tkir ichimliklar ichishini qoralash maqsadi

uchun “Uzum hikoyati” berilgan. Undagi asosiy qahramon Shaytondir . U to`g`ridan-to`g`ri Shaytoni mal`undir“-,deb ta`riflanadi. “Mal`un” – la`natlangan haydalgan demak. Ana shu uzumning urug`ini o`g`irlagan . Bu hol oshkora bo`lib qolgach , uni Nuh payg`ambar huzuriga olib kelishadi. Shayton aybini bo`yniga oladiyu , lekin urug`ni qaytarib berishdan oldin uni uch marta sug`orishga imkon so`raydi. Bu ish uchun rozilik oladi. Chog`ir ichkilikning paydo bo`lishini shu tarzda shayton nomi bilan bog`lanadi. Chog`ir ichgan odamning holati ham nihoyatda ta`sirchan o`xshatishlar bilan tasvirlanadi. Buning uchun tulki yo`lbars, to`ng`iz obrazlaridan foydalangan. Hikoyada Nuh payg`ambarning ulug`ligini ko`rsatuvchi dalillar ham keltirgan. Xususan, shinni va sirkaning paydo bo`lishi bevosita ana shu payg`ambar faoliyati bilan bog`liq.

Rabg`uziy hikoyalarida qadimiy mifologik tasavvurlarning ildizlari ham ko`zga tashlanadi.

Ma`lumki<sup>1</sup>, miflarda dunyoviy hodisalarning paydo bo`lishi , ularning ilohiyot bilan aloqasi o`ziga xos tarzda izoh va isbot etiladi. Bu jihatdan “Ilon va qarlug`och” hikoyati xarakterlidir. Unda mushuk bilan sichqon, ilon bilan baqa , ilon bilan qarlug`och hamda ari, inson, qushlar va boshqa hayvonot olami orasidagi o`ziga xos munosabatlar izohlanadi, badiiy tadqiq etiladi. Namrud haqidagi hikoyatda inson hayotining imkonlari madh etiladi. Unda Namrudning osmon mamlakatiga chiqishi tasvirlangan. Hikoyada o`sha davr kishilarining osmon haqidagi tasvirlari ham ifodasini topgan. Ayni paytda hikoya mazmuni badiiy jihatdan to`la asoslangan va shuning uchun ham kishida zavq uyg`otadi. Shu bilan birga hikoyada shuhratparastlik takabburlik kabi illatlar qattiq qoralanadi. Erishgan muvaffaqiyatlardan boshi aylanib qolgan Namrud hech kimni pisand qilmaydigan kimsaga aylanadi, hatto xudoni ham tan olmaydi.

¹Abdurahmonov B. To`xliyev “Adabiyot” Ikitob 3nashr “Cho`lpon” T 2012y (Majmua)

Oqibatda u qattiq jazolanadi, o'g'ir dardga chalinib xor-zorlikda halok bo'ladi. Bu ibratli hikoya har qanday o'quvchiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Rabg'uziy qissalari va hikoyalarida axloqiy- ta'limiy qarashlarni targ'ib qilish yetakchi o'rin tutadi. Deyarli har bir hikoyada shunday qarashlar aks etgan. Sulaymon – Dovud payg'ambarning o'n ikkinchi kenja o'g'li . U ham boshqa akalariday olim faqih oqil yigit edi. Dovudning podshohlighi unga meros qoldi. Ammo otasiga o'xshab o'z hunarini hech qo'ymas edi. U tol novdalarini yig'ib savat to'qib sotardi.

O'zbek adabiyotidagi payg'ambarlar tasvirida Dovud va Sulaymon nomi ko'p uchrab turadi. Ayniqsa , "Taxti Sulaymon" iborasi ko'p qo'llanadi. Rabg'uziyning yozishicha: "Taxti bir yig'och yer ichinda erdi. Ul taxtni oltun, kumush birla qilmish erdi. Sulaymonni chumolilar podshosi bilan suhbatl hikoyasi katta ma'rifiy va axloqiy-ta'limiy ahamiyatga bog'liq hodisa hisoblanadi. Unda kishilik jamiyatiga xos bo'lgan ayrim illat va kamchiliklar ustida so'z boradi. Hikoyada Sulaymon katta mavqega ega bo'lgan manman, kibrli, manfaatdor hukmdor sifatida gavdalanadi. Aksincha, qarinchqa chumolilar podshosi dono , tadbirkor, xalq g'amini yeydigan hukmdor sifatida gavdalanadi. Chumolilar podshosi sifatida Sulaymonni izza qilish tasviri kishini qiziqishini uyg'otadi. Rabg'uziy shaxs kamoloti faqat shaxs jismoniy sifatlar bilan belgilanmasligini buning uchun aqliy ma'naviy belgilar mezon bo'lishini ta'kidlaydi. Nosiruddin Rabg'uziy mahoratli nosirgina emas nozikta'b shoir hamdir. "Qissasi Rabg'uziy" dagi qissa hikoyatlar orasida o'nlab she'rlar ham mavjud. Bahor vasviga bag'ishlangan birinchi o'zbek g'azali¹ ham Rabg'uziy qalamiga mansub. U shunday boshlanadi.

Kun hamalga kirdi ersa keldi olam Navro'zi ,
Kechdi bahman zamharir qish qolmadi qori, buzi

1.Valixo'jayev "O'zbek adabiyotshunosligi tarixi" Toshkent 1993y 77bet

(Quyosh hamal burjiga ko`chdi, demak, Navro`z keldi , qattiq sovuq keltirgan qish chekindi, uning qor va muzlari qolmadi.) So`ng olamning go`zal bir manzara kasb etgani , atrofning go`zallashgani tavsiflanadi.

Kun kelu ming ko`rki ortib tirulur o`lmish jahon,

Tong badizlab naqshi birla bezanur bu yer yuzi.

Tasvirda jonlantirish sifatlash va o`xshatishlar asosiy o`rin tutadi. Muhimi, ularda Rabg`uziyning tasavvur kuchi va badiiy mahorati ochiq ko`rinadi.

O`rlasa bulutlari gulchirar bog`-u bo`ston,

Tol yig`ochlar yeng solushur o`ynayurtek qo`y qo`zi.

Lola sag`roqin icharda sayrar usrub sanduvoch .

Turna un tortib o`tarda sakrashur baqlan qo`zi.

Ko`kda o`ynar qo`l solushur qug`u, qoz, qil, qarlug`och,

Yerda yugrub juft olushur as, tiyin, kishi, qunduzi

Tol yig`ochlar minbarinda to`tiqush majlis tutar,

Qumri, bulbul , muqri bo`lib un tuzar tun kunduzi,

Huri ayn ujmoh ichinda yeng solib tahsin qilur

Yoz uza mundog` g`azallar aymishdi nosir Rabg`uziy.

O`zbek adabiyotidagi bu ilk g`azalda Rabg`uziy janrining barcha shakily-badiiy talablarini mukammal darajada ado etgan. Dastlabki bayt –matla`dan to oxirgi – maqta`gacha navro`z ta`rif-tavsifi vasf etiladi. Navro`zi buzi ,yuzi, tuzi, qo`y-qo`zi, juzi, qunduzi, yulduzi, Rabg`uziy so`zlaridan tashkil topgan. Qofiyalar tizimi turkiy til tarovatini ko`rsatuvchi omillardan biri bo`lgan. Maqta`da ilk bor taxallus ishlatilgan vazn ham o`ynoqi. G`azal uchun turkiy adabiyotda keyinchalik eng ko`p qo`llangan vazm ramal bahri tanlab olingan. Ko`rinib turibdiki, ramal vaznining rukni foilotun ohanglariga tayanadi. Bir baytda rukn sakkiz marta qo`llangani uchun musamman nomini oladi. Musamman arabcha so`z bo`lib sakkiz degan ma`noni bildiradi. Oxirgi rukn avvalgilaridan qisqaroq. Unda bir hijo kam. Uning ushbu shakli mahzuf deyiladi.

Vaznning to'liq nomi ramali musammani mahzuf deyiladi. G'azalning barcha baytlari hozirgi shaklda o'zaro mantiqiy ip g'azal yaxlitligini ta'minlamoqda. Uning o'zagini Navro'z-ilk bahor tashkil etadi. Dastlabki bayt umumiy axborot berishga qaratilgan. Qishning o'rniga bahorning kelishi ko'rsatilgan. Bunda muallif munosabatining ochiq ifodalanishi e'tiborni tortadi. Bahorga nisbatan olam navro'zi ifodasi qo'llansa qishga nisbatan bahman (ayoz qahraton izg'irin) "zamharir" (qirovli qahraton qattiq sovuq) sifatlashlari tanlangan. Keyingi baytlar bahorning xususiy shakldagi tasvirini ko'zda tutadi. Dastlab, dunyoning yangidan chiroy ochgani (tirilur bu yer-yuzi) qalamga olinadi. Osmon va yer yuzidagi o'zgarishlar navbatdagi bayt qamroviga kiradi. Unda bulut va daraxtlarning o'ziga xos manzarasi ko'rsatilmoqda. Lola, bulbul, qo'zi, turna kabi so'zlar bahorning turli belgilarini ko'rsatish vositasi bo'lgan. "Yer-osmon" zidligi asosida bahorning o'ziga xos tasvirini berish keyingi baytda ham davom etadi. Bahor osmonida qushlarning ko'payishi qug'u, oqqush kabi qushlarning ko'rsatilishi yerdagi harakatning jonlanishi (oq suvsar) , tiyin (olmaxon) kish (qunduzning bir turi) singari hayvonlar vositasida tasvirlangan. Qadimgi turkiy tilda "yig'och" so'zi yog'och ma'nosidan tashqari asosan "daraxt" tushunchasini ifodalagan. Navbatdagi bayda tilga olingan "tol yig'ochlarining borinda" ifodasi (tollarning ya'ni shohlarida) xuddi shu ma'no ifodalaydi. Bu baytda bir qator qushlarning xonishi, sayrashlari orqali bahor faslining tarovati yana bir bor ta'kidlanmoqda.

Qissa va hikoyatlari haqida: qissa epik janrga mansub. Unda muayyan voqea hodisalarning izchil tasviri, ularda ishtirok etuvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirish yetakchilik qiladi. Qissalar hajmiga ko'ra emas balki tasvirlanayotgan voqea-hodisalar ko'lami ishtirokchilar sonida ham ko'rinadi. Rabg'uziy qissalarida qahramonlar voqea-hodisalar rivoji davomida o'zligini o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatib borishadi. Qissalarda bir necha sujet yo'nalishlari bo'lishi mumkin. Asar qurilmasi ham sujetning shu xususiyatiga bog'liq bo'ladi. Asar sujetiga asos bo'lgan voqealar ko'p

jihatdan “Qur`on”ga tayanadi. Rabg`uziy ularni o`z dunyoqarashi hamda tajribasi asosida qayta ishlangan, o`z badiiy tafakkuri bilan boyitgan. Qissalar asosan nasrda bitilgan ammo ko`p o`rinlarda she`riy parchalar ham uchraydi. Asar hammasi bo`lib 72 qissadan iborat. Ularning asosiy payg`ambarlar (Nuh, Iso, Yoqub, Sulaymon, Dovud, Muhammad va boshqalar) to`g`risidadir. Goho bir qissa ichida uning mazmunini to`ldiruvchi boshqa qissa, rivoyat, hikoyatlar keltiriladi. Qissalar bayonida xalq og`zaki ijodining bevosita ta`siri yaqqol ko`rinadi. Ayniqsa Sulaymon payg`ambar, Luqmoni Hakim, Dovud payg`ambarlar bilan bog`liq qissalarda ana shu ruh kuchlilik qiladi. Tasvirda mubolag`a, hayolot fantastikaga keng o`rin berilgani sehrli hodisalar tavsifi bayonda ertakona ohang bevosita og`zaki ijod tasirida yuzaga kelgan. Qissalar tarkibida hikoyatlar ham uchraydi. Ular qissalardagi muayyan voqea hodisalar alohida qahramonlarga xos fazilatlarni izohlash vazifasini bajaradi. Bu hikoyatlar ham nasrda ham nazmda bitilgan bo`lib juda uxchamligi bilan ajralib turadi. Shunga ko`ra ularning sujeti ham anchayin sodda hikoyat uchun faqat bir epizod tanlab olinadi; Voqealarning bundan oldingi yoki keyingi rivojiga ahamiyat berilmaydi. Ko`ramizki, hikoyatlarda qahramonlarning muayyan xususiyati ko`proq ular amalga oshirgan ish faoliyat orqali aks ettiriladi. Bunda asosan ta`rif tavsif usuli yetakchilik qiladi. Ularda hikoyachilikning keyingi davrda ko`zga tashlanadigan batafsil tasviri kurtak holidagina uchraydi. “Uzum hikoyati” “Ilon va qarlug`och” hikoyatlari uchun diolaglar ham xos. Har ikki hikoyatda ham diologlar bor. Ammo u keyingisida u asosiy o`rin tutadi. Diologlarning mavqeyi jihatidan “Sulaymon qarinchqa bilan so`zlashgani” hikoyati muhimdir, chunki u to`lig`icha ikki tomonning so`zlashuvi savol-javoblarga tayanadi. Albatta, ularda muallif izohi yoki bayoni ham mavjud. Muallif bayoni hikoyatlarda turli darajada nomoyon bo`ladi. U “Sulaymon qarinchqa bilan so`zlashganda ozroq o`rin tutsa , boshqa hikoyatlarda ancha kattaroq, “Namrud hikoyati”da esa asosiy o`rinni egallaydi. Hikoyatlarda ham og`zaki ijodning kuchli ta`siri seziladi. Ularda katta latifa janriga xos

tasvir usullari ham ko`zga tashlanadi. Umuman “Qissasi Rabg`uziy” o`zbek badiiy nasrining ilk namunalaridan biri sifatida adabiyotimizda o`ziga xos o`ringa ega.

Yodgorlikning insonlarni o`zaro to`g`ri munosabatda bo`lishga , bir-birlariga nisbatan jabr-zulm qilmaslikka, nohaq qon to`kmaslikka, harom-harish ishlarga berilmaslikka, sharm-hayoni yo`qotmaslikka undovchi o`gitlari bugungi kunda ham o`z mohiyatini yo`qotgani yo`q:”...Ma`siyatdin yig`iling, xalq orasinda ko`ni hukm qiling, kuch qilmang, zino qilmang, qon to`kmang, xiyonat qilmang”

Tarixiy muhit, diniy tafovutlar xalqlar va millatlar orasida nizo solgan, bema`ni urush va ixtiloflarni vujudga keltirgan bir sharoitda turli el va yurtlarni inoq va hamjihat bo`lib yashashga va ijod qilishga chorlaydi.

XULOSA

Turkiy adabiy tillar, turkiy tilda bunyod etilgan yozma manbalar shakllanish va rivojlanishning murakkab bosqichlarini bosib o'tgan. Ma'lumki, XIII-XIV asrlar turkiy xalqlar va turkiy tillar tarixida alohida va murakkab davrni tashkil etadi. Bu davrda O'rta Osiyo va Oltin O'rda muzofotlarida til xususiyatlari jihatidan bir-biridan farq qiluvchi asarlar yuzaga keldi. Ushbu asarlarning bir-biridan farq qilishiga ularning juda katta maydonda va turli joylarda bunyod etilgani sabab bo'lgan. Til jihatidan "Tafsir" "Xusrav va Shirin" "Naxjul farodis" "Sirojul-qulub" obidalariga yaqin turuvchi "Qissasi Rabg'uziy" O'rta Osiyoda yashovchi turkiy xalqlar orasida "Qissasul anbiyo" nomi bilan mashxur bo'lib kitobxonlar tomonidan e'zozlab o'qiluvchi oqin va baxshilar tomonidan sevib kuylanuvchi asarlardan biri hisoblanadi. Muallif asardan ko'zlangan maqsadini ta'riflab shunday deydi: "Munda maqsad payg'ambarlar qissasi erdi-va lekin odamdin burunroq yaratilg'on bor uchun andin boshlanadur. Foydasi ortuqroq bo'lg'ay deb tartib uza yaratulg'onlardin og'oz qildimiz. Ertakliga o'ng'ay istakliga tebray bo'lsin deb "Qissasi ar Rabg'uziy"deb ot berdimiz"

Payg'ambarlar haqidagi afsonaviy qissalarning asosiy qismi diniy xarakterga ega bo'lib biz ushbu ishimizda Rabg'uziyning aksariyat "Qur'on" va o'zga diniy manbalardagi mifologik sujetlarga diqqatini qaratganini guvohi bo'ldik. Yodgorlikni insonlarni o'zaro to'g'ri munosabatda bo'lishga, jabr-zulm qilmaslikka, nohaq qon to'kmaslikka, harom-harish ishlarga undovchi o'gitlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Xulosa o'rnida yana shuni ta'kidlash lozimki, Rabg'uziyning payg'ambarlar haqidagi qissalari ham badiiylilik jihatidan ham til nuqtai nazardan katta yozma yogorlikdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YHATI

- 1.I.A.KARIMOV “Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir” T. “O`zbekiston” 1996y 184b
- 2.I.A.Karimov “Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat qilsin” “Tafakkur” 1998y 24 bet
- 3.Adabiyot nazariyasi II jildlik Ijild 234b
- 4.Lapasov J. “Mumtoz adabiy asarlar o`quv lug`ati” T. “O`qituvchi” 1994y 310b
- 5.Abdurahmonova B To`xliyev B. “Adabiyot” Kasb-hunar kolleji va akademik litseylar uchun darslik 3-nashr T. “Cho`lpon” 2012y 215bet
- 6.N.Burhonuddin Rabg`uziy “Qissasi Rabg`uziy”1-nashr T. “Yozuvchi”1990y 234bet
- 7.Valixo`jayev “o`zbek adabiyotshunosligi tarixi” T.1993y” 315b
- 8.Hojiahmedov A. “Mumtoz badiiyat malohati”287b T. Sharq 1990y
- 9.To`xliyev B “Adabiyot” 2003 T “O`qituvchi” 288bet.